

OSVÁTH GÁBOR

A koreai prózáról – röviden

Koreában, Japánban és Vietnamban a kínai nyelvnek és kultúrának egészen a XIX. század végéig olyan szerepe volt, mint a középkori Európában a latinak. Nemcsak a hivatalos nyelvet, hanem azzal együtt az írást, a vallásokat, a művészeti formák jelentős részét és az államszervezet modelljét is onnan kölcsönözték. Korea azért is érdemes megkülönböztetett figyelmünkre, mert – földrajzi helyzeténél fogva – a VI–VII. századtól kezdve fontos szerepet játszott a kínai kultúra Japán felé történő közvetítésében. A koreai, japán és vietnami irodalmi formáknak, köztük az elbeszélő irodalomnak a kialakulásában és fejlődésében szintén kulcsfontosságú volt az ókori kínai nyelv írásban fennmaradt változata, a klasszikus kínai, mivel ezeknek a népeknek abban az időben nem volt saját írásuk. Jelentős néprajzi előzmények után – szintén kínai minták hatására – kialakult az írástudók által művelt elbeszélő irodalom is *szoszol* néven. A művek részben kézíratosak, részben nyomtatással, fadúcos módszerrel terjedtek. A *szoszol* kínai eredetű szó, jelentése »kis tanítás«, amely úgy értelmezhető, hogy »csekély értékű tanítás«, azaz a megbecsültebb műfajokhoz képest (krónikák, értekezések, versek) jelentéktelenebb, hiszen nem ragaszkodik a tényekhez, kitalált történeteket tartalmaz. Ezt a helyét a műfajok hierarchiájában többé-kevésbé egészen a modern elbeszélő irodalom jelentkezéséig (XIX. század eleje) megtartotta. A *szoszol* tartalmi jellegzetességei között megemlíthető a vallási szinkretizmus (a konfucianus, buddhista és taoista motívumok együttes szerepeltetése, ami a távol-keleti vallásosságra általában jellemző volt), a népköltészeti hatások intenzitása, ami abban is megnyilvánul, hogy a reális és irreális közötti határ elmosódott: az álomfejtés mint motívum, a csoda szerepe, a történet deus ex machina-szerű megoldása a *szoszol* jellegzetes vonása maradt mindvégig. A cselekmény színpontja gyakran Kína, s ilyenkor a szereplők maguk is kínaiak, ugyanakkor a koreai színhelyen játszódó, koreai szereplőket felvonultató művekben is rengeteg utalás találha-

tó a kínai mitológiára vagy történelemre (ezek ismerete akkoriban az általános műveltség része volt az írástudók vékonyka rétege számára). A versbetétek szintén igen fontos szerepet játszanak, mivel a szereplők gyakorta versben kommunikálnak egymással (a poétika szabályait nem ismerő írástudó gyakorlatilag nem létezett). Sok műnek ismeretlen maradt a szerzője, s a szövegekbe mások is belejárvíthattak, emiatt több, meglehetősen eltérő változatuk létezik. A *szoszol* műfajának Koreában mintegy kétszázötven kínai és koreai nyelvű alkotása maradt fenn; a kínai nyelvűeket manapság koreai nyelvre lefordítva olvassák Koreában.

Kim Siszüp (1435–1493) *Kümo sinhva* (Elbeszélések az Arany teknősbéka hegye alól) című elbeszélés-sorozatának történetei a szerelem, a szabad párválasztás jogát hirdetik némi buddhista fatalizmussal ötvözve. Rim Dzse (1545–1587) allegorikus vagy megszemélyesített történeteivel a koreai szatirikus irodalom egyik megeremlítője. Az allegorikus forma lehetőséget adott a társadalombírálat kifejezésére: műveiben állatok, egér, ebihal, teknős vagy virágok jelképeznek egyes típusokat.

Az *Un-jong-dzson* (Unjong története, XVII. század) szerzőjének neve nem maradt fenn. A mű az egyén szerelemhez való jogát hirdeti abban a korban, amikor a párválasztás a szülők és közvetítők dolga volt. A műnek – a *szoszolok* sorában ritkán előforduló – tragikus végkifejlete arra utal, hogy ilyen körülmények között a boldogság csak a szerelmesek halál utáni újraegyesülésével érhető el.

A *szoszol* a koreai írás (*han-gül*: koreai betűk) megjelenését követő korszakokban virágzott igazán, s ehhez hozzájárult a koreai városi lakosság számszerű erősödése is. A rendkívül egyszerű koreai fonetikus, azaz hangjelölő írást a *Czoszon*-dinasztia (1392–1910) negyedik királya, *Szedzsong* (ur. 1419–1450) hivatalnokai a király közreműködésével tervezték meg. A munkát 1443-ban fejezték be. Korábban számos téves elmélet létezett arról, hogy a betűformákat milyen elvek alapján alakították ki. Csak egy XX. században megtalált könyvből derült ki az igazság: a mássalhangzókat jelölő betűk alakja az egyes hangok képzésekor domináns szerepet játszó szerveknek (ajkak, fog, nyelv, torok), illetve hangképzéskor elfoglalt helyzetüknek a sematikus ábrázolása.

Az összeállítást Falusi Márton szerkesztette; szakértőként közreműködött Osváth Gábor, Kim Bogook (ELTE Koreai Tanszék) és Nyerki József nyugalmazott nagykövet.

A konfuciánus szellemiségű koreai elit elitélő vélekedése miatt a koreai fonetikus írás használata periférikus maradt, s a felfedezése utáni időszakból a modern koreai irodalom jelentkezéséig a koreai irodalmi alkotásoknak mindössze öt százaléka született koreai írással, azaz koreai nyelven, a fennmaradó rész nyelve a kínai volt. Mindazonáltal az öt százaléknál több koreai nyelvű között is találhatók igen eredeti és jelentős alkotások. Kim Mandzsung (1637–1692) *Ku-un-mong* (Kilencek felhőalma) című regényét 1991-ben az Európa Kiadó *Pajzán álom* címmel jelentette meg. A *Ku-un-mong* főhőse egy ifjú szerzetes, aki álmában végigéli a konfuciánus karrier minden nagyszerűségét. Sikerei tetőpontján azonban visszavonul, számba veszi a Távol-Keleten ismert vallásokat, majd úgy dönt, hogy Buddha útjára lép. Az álom tehát ebben a műben metaforisztikus értelmű: magát az életet jelenti, amely buddhista értelemben az illúzióvilágban való tévelygés.

A koreai satirikus próza legnagyobb alakja Pak Csivon (1737–1805), aki a XVII–XIX. században hódító *sil-hak* (reális tudomány) mozgalom egyik legismertebb képviselője. A mozgalom a konfuciánus dogmatizmussal („csak a múlt nagyjai érdekesek a tanulmányozásra”) szemben nyugati típusú reformokat követelt. Pak Csivon e reformok szellemében éles kritikával illette a koreai uralkodó osztályt. Elbeszéléseinek a szellemisége sok szempontból rokonítható az európai felvilágosodás satiráival. Reformelképzeléseit *Ho-szeng-dzson* (Ho mester története) című művének nemesi származású tudós hőse valósítja meg, aki az arisztokrata társai által megvetett kereskedelemmel kezd foglalkozni, majd utópisztikus közösséget alapít egy távoli szigeten. A mű keserű végkicsengése az, hogy a korabeli Korea éretlen még a reformokra. *Jang-ban-dzson* (Történet egy jangbanról) című elbeszéléseben egy gazdag kereskedő *jangban*, azaz nemesember szeretne lenni, de amikor értesül a *jangban* életformának az etikettel kapcsolatos bonyolult kötelezettségeiről és a nemesség arcpirító előjogairól, rémülten mond le a lehetőségéről (magyarul: *A tigris intelme*, Terebess Kiadó, 2006).

A *Cshun-hjang-dzson* (Történet Tavaszillatról) is olvasható magyarul *Csunjan szerelme* címmel (Európa Kiadó, 1958). Ez a XVIII. századi mű tartalmazza a leg-

ismertebb koreai szerelmi történetet. Cshunhjang szép és okos lány, akinek az anyja, Volme megvetett foglalkozást űzött egykor: *kiszeng*, azaz kurtizán volt. Az új tartományi főnök fia, Ri Mong-rjong (Álombéli sárkány) beleszeret a gyönyörű lányba. A nemes ifjú megkéri Cshunhjang kezét, de balszerencsájukra a fiú apját máshová helyezik és Mongrjongnak is mennie kell. Egy új, zsarnoki természetű kormányzó érkezik, aki fenyegetéssel, sőt kínzással próbálja a lányt meghódítani, sikertelenül. Végül börtönbe zárhatja és kivégzéssel fenyegeti. Mongrjong áruhában, királyi inspektorként érkezik vissza. Mint koldus belopódzik a kormányzó lakomájára, és részt vesz a költői versenyen. Távozása után találják meg a versét, amely a szegényeken élősködő urak gyilkos kritikája. Másnap felfedi kiletét és megbünteti a hivatali hatalmával visszaélő kormányzót; összeházasodik szerelmével, akinek példaszzerű hűségét a királyi udvarban is csodálják.

A modern irodalom kialakulásához vezető út a XIX. század végén kezdődött. A megújulás hívei a konzervatív Kínától való politikai és kulturális elszakadást és a modernizálódott Japán felé történő közeledést hirdették; a koreai nyelvűséget és a koreai írást is a Kína-ellenes, nemzeti érzelmek fokozására kívánták felhasználni. A társadalmi életben egyre nagyobb teret nyertek a – jórészt japán közvetítéssel megismert – európai liberális eszmék, a művészetben pedig a nyugati stílusok és műfajok léptek a régi, idejétmúlt helyére. Az elbeszélő irodalom kínai mintára kialakult uralkodó műfaja, a *szoszol* átadta helyét a modern regénynek és elbeszélésnek. A modern koreai irodalom két megteremtőjének Cshö Namszont (1897–1957) és Ri Gvangszut (1892–1950?) tartják, előbbi a koreai nyelvű modern verset teremtette meg, utóbbi a modern prózát. Az első, modernnek elismert regény Ri Gvangszu alkotása (*Mu-dzsong*; Érzéketlenség, 1917). A szerzőt a szegényekkel együttérző és a modern Koreáért aktív szerepet vállaló értelmiségi regényhősei miatt „koreai Tolsztojnak” nevezték el. A századelő hazafias és optimista, a reformeszmékért lelkesedő szemlélete a húszas évekre megváltozik. 1910-ben Korea Japán gyarmat lett, s a Japánt mintacsászárnak tekintő értelmiségiek előtt feltárult a kolonializmus igazi arca. Mindazonáltal a húszas és harmincas évek az irodalmi élet fellendülését

hozták, mivel a japán gyarmatosítók az 1919. március elsejei japánellenes országos megmozdulásoktól megrettenve a harmincas évek végéig lazítottak kissé a gyepplőn. Ekkor alkotott a „koreai Maupassant” Hjon Dzsingon (1900–1943), a szintén naturalista stílusjegyeket mutató Rjom Szangszop (1897–1963), Kim Dongin (1900–1951), a baloldali ellenfeleitől miszticizmussal vádolt Kim Dongni (1913–1995), Ri Hjo-szok (1907–1942), Ri Szang (1910–1937), a baloldali írók köréhez tartozó Cshö Szohe (1901–1932) és mások.

1920 után az irodalmi életben két főbb csoportosulás alakult ki: az elsőbe a művészet öntörvényűségét, a „tisztá irodalmat” (*szunszu munhak*) hirdető nacionalista írók tartoztak, míg a másikba az antikolonialista és internacionalista eszméket vallók, akik az irodalomban a politikai propaganda hatásos eszközét látták.

A japán uralom alóli felszabadulás napja, 1945. augusztus 15-e korszakos jelentőségű a koreai történelemben. E nap örömteli hozadéka mellett egy újabb nemzeti tragédia kezdetét is jelzi: a nemzeti megosztottságét. Az éles ideológiai szembenállás jegyében a baloldali írók nagy része Észak-Koreába települt, s ott az irodalom a mai napig „pártos” jellegű. A koreai háború forgatagában milliók pusztultak el, családok tízezrei szakadtak szét úgy, hogy közel ötven éve azt sem tudják, él-e legközelebbi rokonuk a másik ország-részben, vagy nem. Ez a tragikus időszak az írókat sem kímélte: volt, aki eltűnt, volt, akinek közeli rokonai Északra kerültek: oda hurcolták őket, vagy ideológiai okokból oda távoztak. A háború, majd a háborút követő időszak kemény megpróbáltatásai mindmáig kimeríthetetlen témákat nyújtanak az irodalom számára. A déli elbeszélő irodalom a két tábor közötti éles szembenállást, a déliek helytállását mutatja be a realista ábrázolás hagyományos eszközeivel, legjobb alkotásaiban művészileg hitelesen. O Szangvon (1930–1985) *A haladék* (*Jujé*, 1955) című elbeszélésének hőse egy dél-koreai tiszt, aki az északiak fogságába kerülve a kivégzés előtti éjszakán visszaemlékezik az elmúlt napok történéseire (magyarul: *A tigris intelme*. Koreai elbeszélések, Terebess Kiadó, 2006). Ennek az elbeszélésnek, amely az ember és ember közötti megértés teljes hiányát s a háború emberi életet semmibe vevő barbarizmusát ábrázolja, érdekes ellenpólusa Hvang Szunvon (1915–2000) *A daru* (*Hak*) című novellája. Két gyerekkori barát közül az egyik fogoly, a másik az őrzője, a kettejük közötti gyanakvást végül kölcsönös megértés váltja fel.

A háborúk véget érnek egyszer, de sebeik nehezen hegednek. Cshö Inhun (sz. 1936) legjelentősebb műve *A tér* (*Kvangdzang*, 1961), a hatvanas évek talán legfon-

tosabb alkotása. Az értelmiségi főhős, Ri Mjongdzsun 1953-ban, a hadifogolytáborból kiszabadulva nem tud választani a két Korea között, s emiatt öngyilkos lesz.

A háború utáni nehéz első évtized Dél-Koreában a hatalmához görcsösen ragaszkodó, öregedő Li Szin Man elnök diktatorikus uralmának jegyében telt el. Az ötvenes évek nyomasztó légkörét mutatja be Pak Kjongni írónek (1927–2008) *A hitetlenség évada* (*Pul-sin side*, 1957) című elbeszélése. Egy özvegyasszony sorsa azt sugallja, hogy a legnehezebb körülmények között, emberi tragédiák és mások közönye ellenére is megmaradhat az emberi méltóság és tartás: ez nyújthat reményt a jövőt illetően. Az egyszerű koreaiaknak a kudarcokon és megpróbáltatásokon felülemelkedni képes erkölcsi tartása és szívóssága minden bizonnyal hozzájárulhatott ahhoz, hogy a végtelenül elmaradott, kilátástalannak tűnő helyzetben levő Korea az elmúlt évtizedek egyik leglátványosabb sikertörténetét megvalósíthassa.

A hatvanas években lépett színre az ún. „*hangül* generáció” (*hangül széde*), amelynek a tagjai már nem japán iskolában, japán nyelven, a kínai írásjegyek bűvöletében nevelődtek, s talán ezért is fogékonyabbak voltak a nyugati demokratikus eszmények iránt. Kim Szüngok (sz. 1940) Szöul, 1964 tele (*Szoul, 1964 njon kjoul*, 1965) című elbeszélése arról szól, hogy az elidegenedés jelensége megszünteti az emberi együttérzést, vakká és süketé tesz mások bajával, szenvedésével szemben. A mű történelmi hátterét az az időszak szolgáltatja, amikor bizonyossá vált, hogy Pak Csong Hi tábornok többszöri ígérete ellenére fenntartja a katonai diktatúrát, nem adja át a hatalmat a civileknek. Kim Szüngok másik műve, a *Mudzsin utazás* (*Muzsin kiheng*, 1964; Nagyvilág, 2006. február) című elbeszélése nem rendkívüli eseményt ír le, hanem olyant, amilyen mindannyiunkkal megeshet: témája a hétköznapi megalkuvás, az emberi gyengeség. A tragikum abban rejlik, hogy a főhős nem meri vállalni a kínálkozó lehetőséget élete megváltoztatására, s ez hosszabb távon személyisége feladását, érzelmi halálát jelenti majd. A mű nem mondja ki ugyan, de sugallja azt a felismerést, hogy a megalkuvásokat eredményező személyiséghibák vezetnek a diktatúrák, elnyomó rendszerek alattvalói pszichéjének kialakulásához. Cso Széhi (sz. 1942) az urbanizációt a legszegényebb rétegek szemszögéből ábrázolja; a gyors modernizálódás legnagyobb vesztesei a főművében általa allegorikus értelemben törpének nevezett réteg tagjai. Tizenkét darabból álló novellaciklusát (*Nandzsengiga sszoollin cagün gong*) *A törpe* címmel 2008-ban adta ki a Nyitott Könyvműhely Kiadó. A mű az 1945 utáni dél-koreai irodalom legnagyobb példányszámban megjelent műve. Ri Hocshol (sz. 1932) *Egy hűvös este fülledtsége* (*Cshuun conjok-üi mudoum*)

című novellája egy unatkozó tábornok és egy szolgálatban levő közrendőr találkozásán keresztül mutatja be a hatalom és a kisember viszonyát.

Egyéni szint képvisel a dél-koreai prózában Ri Cshongdzsun (sz. 1939), aki izig-vérig urbánus író. Figyelmének témája szintén a nagyvárosi elidegenedés, a diktatúra szorításában vergődő értelmiségi. Gyakran szerepeltet elbeszéléseiben valamilyen pszichés betegséget metaforaként; a betegség a nagyvárosi természetellenes lét és a politikai elnyomás együttes terméke és egyúttal jelképe is. *A maszk álma* (*Thal-üi kkum*, 1972) című novellájában az ügyészként dolgozó férjről a felesége megtudja, hogy a férfi éjszakánként álbajuszt ragasztva, parókában járja az utcákat. A főhős öngyilkosságával végződő történet az egyén és a társadalom tudathasadásos kórképének pontos rajza. Diktatúra, szabadság és jólét összefüggéseit boncolgatja *Az önök paradicsoma* (*Tangszindül-üi cshonguk*, 1976) című regényében is. A cselekmény színhelye egy távoli szigeten levő lepratelep. Az új igazgató elhatározza, hogy elejét veszi a gyakori szökéseknek. Ennek érdekében kemény kézzel rendet teremt, ugyanakkor ideális körülményeket, kiváló ellátást, úgyszólván „paradicsomi állapotokat” biztosít a betegeknek. Terve mégsem sikerül: az embereket nem lehet boldoggá tenni akarattuk ellenére, ignorálva szabadságvágyukat.

Felmérések szerint a legnépszerűbb koreai prózáíró Ri Munjol (sz. 1948). Néhány éve nagy szenzáció volt, miszerint hírt kapott Északon élő magas állású kommunista apjáról, aki állítólag tudja, hogy fia híres író lett. Apát és fiát a koreai háború választotta el egymástól: a balos érzelmű apa Északon maradt, míg az anya a kisfiúval Délre szökött. *Eltorzult hősünk* (*Uri-üi ilgyürodzsin jongung*, 1987) című kisregénye a diktatúra kialakulásának majd felszámolásának folyamatát modellálja egy iskola mikrovilágában.

Hatalom, nép és értelmiség viszonyát boncolgatja *Philon disznaja* (*Pilon-üi tvedzsi*, 1989) című elbeszélésében is, amelyben a katonaságot olyan közösségként ábrázolja, amely az egész társadalom bajait érzékeltetni képes.

A dél-koreai társadalom modernizálódásának egyik fokmérője a sikeres műveket publikáló írók igen nagy száma. Közülük az egyik legjelentősebb Pak Vanszo, akinek válogatott elbeszélései magyarul is megjelentek (*Annak az ősznek három napja*. Elbeszélések, Bp., Nyitott Könyvműhely, 2007). Műveinek hőse elsősorban a koreai nő, a patriarchális múlt és a modern kor konfliktusának hordozója. A fiúgyermeket preferáló hagyomány és az egyre kevesebb gyermeket vállaló jelen terméke az abortuszokra szakosodott középkorú és férjezetlen doktornő (*Kü kaül-üi szamil*; *Annak az ősznek három napja*, 1980). A doktornőre nehezítő pszichés terhek közül az egyik a háborúban átélt szenvedés, a másik a lelkipfordulás, amelyet jól jövedelmező, de embertelen munkája miatt érez.

A közel háromezer, rendszeresen publikáló koreai író működését nem könnyű feladat áttekinteni. A pezsgő irodalmi életet jelzi az is, hogy Koreában igen sokféle irodalmi díjat osztanak szét minden évben, ezek száma meghaladja az ötszázat! Emiatt elemzésemben nem törekedhetem teljességre. Tanulmányomat hiánypótlásnak és egyúttal figyelemfelhívásnak szántam: eddig alig jelent meg a mai koreai irodalmat bemutató magyarországi tanulmány. A fordítások száma öröndetesen gyarapszik. A koreai fél nyújtotta anyagi támogatás igen nagy szerepet játszhat ebben a folyamatban. Az ELTE 2008-ban megalakult Koreai Tanszéke várhatóan kinevel majd néhány tehetséges fiatal szakembert, akik élnek majd ezekkel a lehetőségekkel. A sikeres dél-koreai társadalom megismerése kultúráján, irodalmán keresztül tanulságos lehet az ellentmondásoktól gyötört magyar társadalom emberének.

